

túry a nových medziľudských vzťahov, poskytuje sa miera možností, ktoré človek v socialistickom svete bude mať. Pritom sa bude človek neustále obrodzovať, to znamená, že bude mať možnosť postupovať stále dopredu vo svojom vnútornom i vonkajšom spoločenskom bytí“ (s. 121).

Domievame sa, že knihu poľských filo-

zofov o humanizme, ktorá sa objavila na našom knižnom trhu, treba len privítať, pretože nielen splňa citeľný nedostatok literatúry o tejto téme u nás, ale iste bude aj impulzom pre odborné i populárne diskusie o tomto závažnom probléme.

Barbora Hlavová

OBRAZ FORMOVANIA VŠESTRANNÉHO ČLOVEKA

Otázka neustáleho a všestranného rozvíjania človeka, ktorá sa zrodila už kdesi na úsvite dejín ľudského myslenia, nadobúda v každom období vývinu spoločenských vzťahov a ich materiálnej základne nové postavenie, získava vždy novú tvár. A iba tí spisovatelia, filozofi a umelci, ktorí dokážu tejto novej tvári nastaviť zrkadlo reálnych problémov a protirečení, môžu o svojej tvorivej činnosti povedať, že sa neoddáva nezmyselnému pesimizmu ani ružovému optimizmu neuskutočniteľných sľubov.

O takúto analýzu problematiky filozofického prístupu k otázkam všestranného rozvoja človeka, pokúsil sa autor knihy nazvanej *O idoloch a ideáloch*, sovietsky marxistický filozof Evald V. Ilienkov (knihu vydalo Nakladateľstvo Pravda, Bratislava 1972, strán 260; z ruštiny preložil Michal Suchý). Ilienkovova kniha je pokusom — a možno povedať, že pokusom vydareným — o spojenie výsostne esejistickú formu rozprávania s vedeckým obsahom. Aj keď miestami prevažuje esejistický, inde zas vystupuje do popredia vedecký prístup k problematike, je táto nerovnováha podmienená vždy vnútornou štruktúrou výkladu a nikdy nie je samoúčelná.

E. V. Ilienkov — mimochodom laureát Černyševského ceny — začína svoje úvahy nastolením jedného z tých klasických problémov, ktoré v súčasnosti, v dobe vedec-

kotechnickej revolúcie vystupujú do popredia v novej podobe: ide o problém vzťahu medzi človekom a jeho výtvorom — strojom.

Ilienkovove východiská aj riešenie tohto problému majú významný humanistický podtext. „Vôbec nejde o to — hovorí E. V. Ilienkov — zastrášovať ľudí budúcimi kybernetickými alebo akýmikoľvek inými technickými obľudami, ani o to, čo dokáže alebo nedokáže kybernetika. Pripusťme, že dokáže všetko, čo si od nej zaželáme. Tým dôležitejšie je rozmýšľať a čo možno najpresnejšie sformulovať, čo predovšetkým od nej chceme, aby sme si potom nemuseli trhať vlasy a hovoriť, že nás nesprávne pochopili.“¹ Na pozadí tohto východiska Ilienkov rozvíja ústrednú myšlienku prvých dvoch kapitol knihy (nazvaných *Ideály a integrály*, *Tajomstvo čiernej skrinky*); podľa nej každý človek, ktorý má do činenia so strojom, v skutočnosti má do činenia s iným človekom, s jeho tvorcom a hospodárom, a sám stroj je iba určitým sprostredkovateľom medzi ľuďmi: „Keď sa na problém Človek—Stroj pozrieme trochu hlbšie, vidíme, že je to problém vzťahu Človeka k Človeku, alebo, ako by sa vyjadril filozof starého razenia, je to problém vzťahu Človeka k sebe samému, hoci nie priameho, ale Strojom sprostredkovaného.“²

Môžeme iba súhlasiť s autorovým sta-

¹ ILIENKOV, E. V.: *O idoloch a ideáloch*. Nakladateľstvo Pravda, Bratislava 1972, s. 26—27.

² Tamže, s. 27.

noviskom, že práve v oblasti spleťných vzájomných vzťahov medzi ľuďmi, ktoré sa vytvárajú kvôli strojom a okolo stroja, treba hľadať kľúč na riešenie otázok, ktoré sa na prvý pohľad zdajú byť bez zvyšku obsiahnuté v probléme človek—stroj, t. j. v problematike vzťahu človeka k niečomu inému, k niečomu, čo stojí mimo neho (k stroju), a nie k sebe samému.

V ďalších kapitolách (*Teda kto koho stvoril?, Pozemské nehody ušľachtileho ideálu, Ideál a ľudská prirodzenosť, Ideál a logika, Nie ideál, ale skutočný pohyb...*) sa ťažisko Ilienkových úvah presúva viac do priestoru filozofických analýz ideálu človeka, ako sa prejavoval v náboženskom chápaní, ako sa neskôr menil v priebehu vývinu ideálu renesancie a aká bola evolúcia tohto ideálu vo vedomí európskych národov. Tieto svoje výskumy robí Ilienkov na pozadí hypotetického konštruovania predpokladov pre vznik a rozvoj človeka budúcnosti a uskutočňuje ich vždy v súvislosti s formovaním marxistického obsahu pojmu „ideál“. Medziiným napr. rozvíja túto zaujímavú myšlienku: „Ak sa bude Človek dívať do zrkadla s vedomím, že má pred sebou iba zrkadlo, povie: Žiaden boh, ale jedine moje Ja sa na mňa díva cez priehľadné sklo v ráme. A ak sa mi tvár, ktorú vidím, nepáči, znamená to, že v skutočnosti nie som taký, za akého som sa doteraz považoval, že nie som taký, akým by som sa chcel vidieť. Neobviňuj preto zrkadlo z úskočnej náklonnosti ku skresľovaniu, ale pousiluj sa byť takým, akým sa chceš vidieť. Potom sa aj v zrkadle umenia, aj v zrkadle vedy uvidíš taký. Nie skôr.“³

Ideál — „to, čo musí byť“ — bol podľa Ilienkovu vždy silnejší ako „existujúce“, napriek tomu, že „existujúce“ chránila moc štátu a cirkvi, bašty pevností a kancelárií, bodáky vojakov i perá učencých akademikov, napriek tomu, že bolo pevne

spútané okovami tisícročných zvykov a tradícií, že ho posvecovala tradičná morálka, právo i umenie. Ilienkov pochopil a celá jeho práca je dokazovaním pravdivosti tohto pochopenia, že celé úsilie filozofov, vedcov a umelcov má byť zamerané na hľadanie „pozemských koreňov“ všetkých ušľachtilých ideálov, ktoré si ľudia na svojej ceste za pokrokom vytyčovali; a nielen na ich hľadanie, ale predovšetkým na zužitkovanie výsledkov tohto hľadania v procese tvorby podmienok pre vznik všestranného človeka.

Z uvedených východiskových pozícií hodnotí Ilienkov ideály a činy francúzskeho osvietenstva, ako aj prevratné snaženia hlavných predstaviteľov nemeckej klasickej filozofie, najmä Immanuela Kanta, J. G. Fichteho, G. W. F. Hegla, o ktorom v kapitole Ideál a logika píše: „Hegel pomohol filozofii skončiť s predstavou o ideáli ako o ilúzii, ktorá človeka večne vábi svojou krásou, ale večne ho aj klame, pretože je nezmieriteľným antipólom „existujúceho“ vôbec. Ideál, t. j. obraz najvyššej dokonalosti, je pre človeka celkom dosiahnuteľný.“⁴

E. V. Ilienkov správne postrehol, že Hegel napriek všetkej svojej pokrokovosti odsunul problém ideálu do estetiky a že podľa jeho teórie možno realizovať ideál len v umení, „ale nikdy nie v živote, v zmyslovo-predmetnom bytí živého človeka“.⁵ Vyššiu rovinu chápania ideálu na chádza Ilienkov u K. Marxa, ktorý ideál „nezrušil, len mu pridelil miesto a patričné súvislosti. Konkrétne materialisticky a pritom dialekticky ho riešil na základe výskumu, ktorý zverejnil v Kapitáli“.⁶ Výsledkom Marxovho prístupu k chápaniu ideálu bol názor, že na mieste „profesionálneho kreténizmu“ ako produktu kapitalistickej spoločnosti má vzniknúť všestranná, harmonicky rozvinutá osobnosť: „Spôčiatku, pred revolučným prevratom

³ Tamže, s. 42.

⁴ Tamže, s. 89—90.

⁵ Tamže, s. 94.

⁶ Tamže, s. 114.

ako nový, komunistický ideál; potom v procese budovania komunizmu — ako fakt“.⁷

V posledných troch kapitolách svojej knihy (*Škola má učiť myslieť, Čo je na svete najťažšie, A nakoniec morálka...*) sa Ilienkov venuje konkrétnym problémom, ktoré vznikajú pri realizácii modelu vše-

stranne rozvinutého človeka budúcnosti. Obracia svoju pozornosť predovšetkým na pedagogickú a morálno-etickú problematiku, ako aj na metódu, ktorá by tento proces urýchlila prostredníctvom vypestovania dokonalejšieho myslenia a obrazovnosti.

Dalimír Hajko

⁷ Tamže, s. 118